

GİRİŞ

İletişimin çeşitli düzlemlerde ve ilişkisel boyutlarda tanımları daha önceki bölümlerde yapılmıştı. Ancak, tüm bu tanımları bir ortak paydada toparlamak iletişimin, bilginin karşılıklı değişimi olduğunu ve bu bilginin içeriğine bağımlı olarak etkili araçlarla anlaşma sağlaması olduğunu söyleyebiliriz.

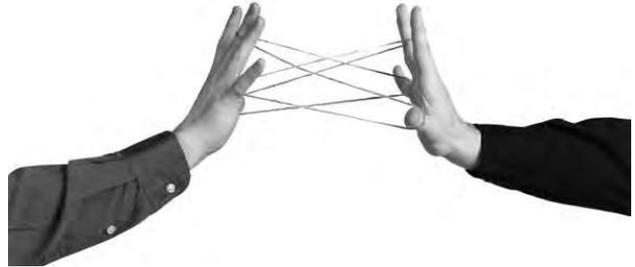
Bu söylediğimizin etkili olabilmesi için, iletişimin mutlaka karşılıklı bir anlaşmayı sağlamaya yönelik olması gerekir. Çift yönlü iletişim olmadıkça, sağlıklı ve etkili bir iletişimden söz edilemez. Çünkü herhangi bir ortamda kişinin herhangi bir şeyi işitiyor olması, onun anlıyor olması anlamına gelmeyebilir ya da diğer bir deyişle, bir kişinin sadece anlatıyor olması onun anlatabildiği anlamına gelmeyebilir. Örneğin, bir eğitmen elindeki bir ders planını bir sınıfa okuyor. Bu sağlıklı ve etkili iletişim midir? Elbette değildir, ancak hepimiz büyük sıklıkla aynı şeyi yaparken buluyoruz kendimizi. Tek yönlü iletişim, çoğunlukla sağlıklı bir iletişim değildir!

Günlük yaşamda zamanımızın birçoğunu söze dayalı iletişim süreci olarak geçirirken, zaman zaman da tek bir sözcük bile kullanmadan iletişim kurabiliyoruz. Örneğin vücut dilimiz aracılığı ile iletmek istediğimiz bilgiyi çok daha sesli ve etkileyici konuştuğumuzu, farklı bir bakış ile anlattığımızı ya da uygun el kol işaretleri ve farklı mimikler kullanarak iletmek istediğimiz konuyu daha etkin kılma çabalarımızı hatırlayalım.

Bir konu hakkında, o konuyu çok iyi bilenlerden biri olabiliriz, ancak çok iyi bildiğimiz o konudaki bilgiyi karşı tarafa aktarma konusunda güçlük çekiyorsak, iletişimde tamamen başarısız ve etkisiz olabiliriz. Bu; “bir konuyu çok iyi bilmek başka, bu bilgiyi aktarabilme, iletebilme, satabilme ve etkin biçimde kullanabilme başka” anlamına gelmekle birlikte, etkin biçimde kullanabilmek için farklı yolları denemeli ya da en iyi aktarma yolunu, araçlarını seçmek gerekliliğini gündeme getirmektedir. Gönderilen ileti, karşıdaki kişinin nasıl algılayacağı düşünülerek verilmelidir. Bu, iletiyi alacak kişinin varlığının kabul edilmesini gerektirir. Kullanılan sembollerin alıcı tarafından bilinip bilinmediği bilgisi ile süslemesiz, dolaysız ve yalın dil kullanımı iletişimi kolaylaştırır. Çünkü etkili iletişim sürecinde olayların sadece görüneni değil, görünmeyen başka yüzlerini de görmeye çalışmak gerekir.

✓ Bir konuyu çok iyi bilmek başka, bu bilgiyi aktarabilme, iletebilme, satabilme ve etkin biçimde kullanabilme başka anlamına gelmekle birlikte, etkin biçimde kullanabilmek için farklı iletişim yöntemleri bulunmaktadır.

Etkileşim, kişilerarası faaliyeti açıklamak için kullanılan bir kavramdır. Bu faaliyetin genellikle bir etki doğurması beklenir. Yeni iletişim ortamlarında etkileşim kavramının egemen olduğu tanım, kullanıcının, ortamın içeriğini değiştirebilme özelliğine sahip olması durumu şeklindedir. Böylece geleneksel ortamlardaki izleyici, aktif bir rol üstlenerek kullanıcı haline dönüşür. Bir başka tanımda ise; Etkileşim, en az iki nesne arasındaki iletişim vasıtasıyla, nesnelerin birbirlerini davranışsal ya da biçimsel olarak değişikliğe uğratmasıdır. Yeni medya etkileşim olanak ve ortamı sunmaktadır. Ancak etkileşim kavramını bu egemen tanımla sınırlamak, büyük çerçevenin görünmesini engelleyecektir.

Resim 3.1 İletişimin etkileşim süreci karmaşıktır.

Bir kişinin mesleği her ne olursa olsun, yaptığı işin en önemli kısmı, insanlarla ilgili olmasıdır. Hemen her gün başarısız iletişimden kaynaklanan hatalar ve problemler görülebilmektedir ve iletişim bu durumda bir günah keçisi haline gelmektedir. Aslında her birimiz birer iletişim uzmanıyız, olmamız da gerekir. Çünkü her zaman ya bilgi, duygu ve düşüncüyü birine aktarma ya da birinin bilgi, duygu ve düşüncesini alma durumuyla karşı karşıyayız. İnsanoğlunun doğası da bu durum için oldukça uygun.

Kısaca uyku dahil olmak üzere, yaşamımızın her anında tıpkı soluk aldığımız gibi, birbirimizle ve kendimizle iletişiyoruz. İletişim, insanlar için oksijen kadar önemli. “iletişim her zaman her yerdedir”;

insan istese de istemese de bir iletişim ağı içinde yaşamaktadır ve iletişim kurmaması olanaksızdır.

Yaşamımız boyunca hep ama hep kullandığımız sözcüklerin arkadaşlarımız, dostlarımız, ailemiz, çocuklarımız ve öteki bireyler üzerinde, ne tür etkilere sahip olacağını saptamak üzere, binlerce ileti arasından ayırmayarak alacağımız iletileri seçme yöntemine ulaşma arayışı içerisinde olmuştuzdur.

Bu ünite de temel iletişim modelleri ile bu modellerin iletişim sürecinde etkin biçimde kullanılması yönünde bilgilere yer verilmektedir.

MODEL NEDİR?

Hepimiz günlük yaşamımızda çeşitli modeller kullanırız. Erkek çocukları oyuncak otomobille, kız çocuklar bebeklerle oynarlar. Uçak mühendisi yeni bir kanat modeli oluşturur. Kent planlama uzman bir kent modeli geliştirir. Muhasebeci para akış için bir model kurar. İşadamı/yönetici örgüt içi otorite dağılımı için bir model çizer. Fizikçi olayların matematiksel modellerini yaratır. Psikanalist, düş dünyamızı kendince yorumlayıcı, açıklayıcı modeller kurabilir. İletişim bilimci, iletişim sürecini çözümlenmek amacı ile model oluşturur. Okul yöneticisi, okuldaki düzeni sağlamak için, öğretmen ise sınıf içi etkili iletişimi sağlamak için iletişim modellerinden yararlanır.

Doğa bilimlerinde genellikle somut bir olgunun yine somut bir modeli oluşturulabilir. Bu anlamında geliştirilen modeller olgunun asıl cisminde daha büyük ya da daha küçük olabildiği gibi, yerini tuttuğu gerçek olgu ile aynı büyüklükte ve yapıda da olabilir. Bir toplum bilimi olan iletişim biliminde ise konu ve olgular elle tutulur, gözle görülür nesnelere değildir.

Uğraş alanı insan davranışları ve bu davranışların temelinde yatanlar insan olduğu için, iletişimle ilgili olarak geliştirilen modeller birbiri ile farklılıklar gösterebilmektedir. Ancak model oluşturulmasında, oluşturulmuş modellerin çözümlenmesinde, modellerin derin okumasında ve değerlendirilmesinde doğruluk ile yararlılık ilkeleri yol gösterici olmaktadır. Bu iki temel ilke, aynı zamanda modellerin etkin iletişim ortamlarındaki yararları ve işlevselliği ile yakından ilişkilidir.

Öte yandan, iletişim süreçlerinin somut olması yanı sıra iletişim biliminde model oluşturmanın önemli bir sınırlılığının ise iletişim süreçlerinin durağan değil dinamik bir yapıya sahip oluşudur. Bu sınırlılık, etkili iletişim sürecini de kapsamaktadır.

Ancak biz iletişimciler, somut olmayan bu iletişim sürecini sanki somutmuşçasına dondurur ya da sürecin bir fotoğrafını çektiğimizi varsayarak, onu büyüteç altına alır, kaynağı başlangıç noktası, alıcıyı da sonul nokta olarak görürüz, Bu iki temel öğe arasındaki var olan diğer öğeleri ve öğelerin birbirleri ile olan ilişkilerini ve etkileşimlerini açıklamaya çalışırız. Hemen belirtmekte yarar vardır ki, dinamik bir yapıyı yapay bir durağanlıkla incelemenin bir takım sınırlılıkları olacaktır. Kurulan modelde zorunlu olarak yer alması beklenen, sıralanan ve tanımlanan öğeler dışında, iletişim sürecini etkileyen, rollerini kesin olarak saptayamadığımız ya da ayrıntılı olarak soyutlayamadığımız başka öğelerin de olabileceğini göz önünde bulundurmamızdır.

Bütün amaçlar ve her düzeydeki çözümlenmeler için uygun olabilecek bir iletişim modeli bulmak mümkün olmayabilir; önemli olan amaca hizmet edecek doğru modeli seçebilmektir. Öte yandan sunulan modeller farklı şekillere ve formüle edilmeyecek kadar da kutsal değildir. Modeller, kimi zaman sadeleştirilmeye, kimi zaman da eklemlenmeye açık yapılar olarak görülmelidir. Bu anlamda herkesin kendi modelini geliştirebileceğini söylemek de olası görülmektedir. Geniş anlamda model, bir nesneye ya da olgunun dizgeli (sistematik) simgelenmesidir. Bir başka anlatımla model, gerçekliğin ya da onun bir bölümünün grafiksel ya da şematik olarak basitleştirilmiş bir biçimidir. Model, herhangi bir yapının ya da sürecin temel öğelerini ve bu öğeler arasındaki ilişkiyi göstermeye, açıklamaya çalışır.

Modellerle uğraşanlar iki sürece dikkat çekerler. Bunlar; “kodlama” (modelin gönderen ucunda) ve “açıklama”dır (modelin alıcı ucunda). Kodlama; gönderenin hedeflenen alıcılara ya da iletinin yüklendiği araca uygun olarak bir dile ya da koda çevrilmesi, açıklama ise; gönderenin anlam çıkartmak üzere tekrar çevrilmesi demektir.

Birçok iletişim modelinde geri besleme kavramına yer verilmiştir. Modelleme süreci ile ilişkili olarak geri besleme genelde, iletişimcinin hedeflenen alıcının iletiyi gerçekten istenilen gibi alıp almadığı hakkında bilgi edinilen herhangi bir sürece ilişkindir. Geri besleme bilgisi, süregiden ya da gelecekteki iletişim davranışını değiştirmeye yardımcı olabilir. Kodlama ve açıklama kavramları da geri beslemenin yapısının oluşma ve iletilme biçimlerini belirlemede işlevsel olmaktadır.

✓ Genelde iletişim modelleri doğrusal ve doğrusal olmayan modeller olarak ikiye ayrılır. Doğrusal modeller geri beslemeyi dikkate almayan modellerdir; doğrusal olmayan modeller geri besleme ve diğer iletişim süreci öğelerini birlikte ele almaktadır.

Genelde iletişim modelleri doğrusal ve doğrusal olmayan modeller olarak ikiye ayrılır. Doğrusal modeller geri besleme kavramını dikkate almayan mo-

yaşamla ilişkilendir

Günlük Yaşamda Model ve Modelleme Nedir? Ne işe Yarar?

Var olan kaynaklardan hareketle bilinmeyen bir hedefi basit ve anlaşılır bir hale getirmek için yapılan işlemler bütününe modelleme denir. Modelleme gerçeğe benzer görüntüler yaratmaktır. Farklı modelleme yöntemleri ve programları vardır. Modelleme sonucu çıkan ürüne de model denir. Günümüzde sanal ortamda en yaygın olarak kullanılan modelleme şekli doğal ve çokgen modellemedir. İnsanlar bilimsel yöntemin henüz tanımlanmadığı ilk çağlardan bu yana karşılaştıkları problemlerle başa çıkma evreni anlama ve doğaya hakim olma, daha rahat ve güvenli yaşama isteği doğrultusunda; ya sistemin kendisi üzerinde veya soyut/somut bir modeli üzerinde deneyler yapma ihtiyacı hissetmişlerdir. Modeller bizim mekanizmasını bilmediğimiz olayları anlamamıza kurguladığımız hipotezleri test etmemize yardımcı olurlar. (<http://www.bakimliyiz.com/sorucevap/130930-model-ve-modelleme-nedir.html>)

Bu nedenle, bilim alanında model kullanımı kaçınılmazdır. Ancak bu çalışmalardan elde edilen verilerin çok büyük bir titizlikle değerlendirilmesi gerekir. Model seçiminde bulguların genelleştirilebilme ve insana uyarlanabilme özelliği de mutlaka göz önüne alınmalıdır. Çünkü gerçek dünya karmaşık ve doğrusal olmayan (nonlinear) yapıdadır. Böyle sistemler için kullanılan genel bir teknik yoktur. Bu nedenle sistemler için kurulacak model seçimi oldukça derin bilgi ve tecrübeyi gerektirir. Elbette ki modellemenin ekonomik açıdan ele alınması da gereklidir. Gerçek dünyanın yapısındaki durumların çeşitliliği model kurucuların çalışmalarını etkilemektedir. Bu ise zaman/para şeklinde maliyet boyutunu da gündeme getirmektedir. Çoğu araştırmaların başta gelen amacı faali-

dellerdir. En bilinen doğrusal modeller; Aristo, Lasswell, Shannon-Weaver, Berlo modelleridir. Doğrusal modeller basitçe kaynak-ileti-alıcı kavramlarını dikkate alan modeller olmakla birlikte, dairesel, spiral gibi doğrusal olmayan modeller ise; geri beslemeyi ve diğer iletişim süreci öğelerini de içeren modeller olmaktadır. Bunlar; Osgood ve Schramm, Dance, Gerbner, Newcomb, ABX, Westley- MacLean ve Riley-Riley modelleridir. Doğrusal olmayan bu modellerin, iletişim sürecinin daha iyi anlaşılmasına kaynaklık ettiği ve iletişim biliminin açıklanmasına, gelişmesine katkıda bulunduğu söylenebilir.

yet koşulları altındaki bir süreci kontrol etmektedir. Bu koşullar altında yapılacak hesaplamaların en kısa gerçek zamanda gerçekleştirilmesi beklenir. (<http://bisorusor.com/soru/957878/bilimsel-model-ve-modelleme-nedir>)

Modelleme gerçeğe benzer görüntüler yaratmaktır. Farklı modelleme yöntemleri ve programları vardır. Günümüzde sanal ortamda en yaygın olarak kullanılan modelleme şekli doğal (doğal) ve polygon (çokgen) modellemedir. İnsanlar bilimsel yöntemin henüz tanımlanmadığı ilk çağlardan bu yana karşılaştıkları problemlerle başa çıkmaevreni anlama ve doğaya hakim olma daha rahat ve güvenli yaşama isteği doğrultusunda; ya sistemin kendisi üzerinde veya soyut/somut bir modeli üzerinde deneyler yapma ihtiyacı hissetmişlerdir. Modeller bizim mekanizmasını bilmediğimiz olayları anlamamıza kurguladığımız hipotezleri test etmemize yardımcı olurlar.

Bu nedenle bilim alanında model kullanımı kaçınılmazdır. Ancak bu çalışmalardan elde edilen verilerin çok büyük bir titizlikle değerlendirilmesi gerekir. Model seçiminde bulguların genelleştirilebilme ve insana uyarlanabilme özelliği de mutlaka göz önüne alınmalıdır. Çünkü gerçek dünya karmaşık ve doğrusal olmayan (nonlinear) yapıdadır. Böyle sistemler için kullanılan genel bir teknik yoktur. Bu nedenle sistemler için kurulacak model seçimi oldukça derin bilgi ve tecrübeyi gerektirir. Elbette ki modellemenin ekonomik açıdan ele alınması da gereklidir. Gerçek dünyanın yapısındaki durumların çeşitliliği model kurucuların çalışmalarını etkilemektedir.

Kaynak: <http://www.bakimliyiz.com/sorucevap/129457-modelleme-nedir.html>

Öğrenme Çıktısı

1 Model kavramını tanımlayabilme

Araştır 1

Yaşam boyunca hep iletişim içindeyiz. Bu iletişim ortamlarına örnekler veriniz.

İlişkilendir

Bütün amaçlar ve her düzeydeki çözümler için uygun olabilecek bir iletişim modeli bulmak mümkün olmayabilir. Buna ilişkin örnekler bulabilir miyiz?

Anlat/Paylaş

Hepimiz günlük yaşama modeller kullanırız. Siz de kullandığınız bir iletişim modelini arkadaşlarınızla paylaşınız.

TEMEL İLETİŞİM MODELLERİ NELERDİR?

Doğrusal Modeller

Burada sözünü edeceğimiz iletişim modelleri, genel ve anlaşılabilir düzeyde en temel iletişim modelleridir. Bu temel modeller değişik iletişim durumları karşısında nasıl ileti tasarlayıp, gönderme stratejisini belirleceğiyle yakından ilgilidir. Öte yandan, bu modeller karşımızdakinin de bize gönderdiği geri besleme anlamındaki iletleri anlamamıza yardımcı olabilmektedir. Doğrusal olarak bilinen modeller; Aristo, Lasswell, Shannon ve Weaver modelleridir.

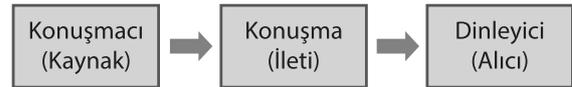
dikkat

Genelde iletişim modelleri doğrusal ve doğrusal olmayan modeller olarak ikiye ayrılır. Doğrusal modeller geri besleme kavramını dikkate almayan modellerdir.

Aristo Modeli

Milattan önce 4. yüzyıla dayanan bir görüş olarak Aristo'nun düşüncesi ilk iletişim modeli olarak bilinmektedir. Bu modelde asılan konuşmacı ve dinleyici arasındaki basit iletişim sürecidir.

Aristo'nun iletişim modeli, yüzyüze iletişimi temel olarak anlatmaktadır. Örneğin bu modelde, geleneksel sınıf ortamında konuşan eğitimci ve dinleyen öğrenci arasında aktarılan bilgiler olarak ifade edilebilir. Ancak bu model günümüz iletişim süreci ve günümüz yüzyüze iletişim ortamlarında gerçekleşen iletişimi tümüyle açıklama açısından yetersiz kalmaktadır. Model, iletişimin model oluşturma çabalarının ne denli eskiye dayandırıldığını vurgulamak için önemli bir örnek olarak görülmelidir.

Şekil 3.1 Aristo'nun İletişim Modeli

Lasswell Modeli

Amerikalı siyaset bilimci Harrold D. Lasswell 1948 yılındaki bir çalışmada, "kim, neyi, hangi kanalla, kime, hangi etkiyle" söylediği konusunda "tek yönlü" iletişim sürecini vurgulayarak doğrusal bir model ileri sürmüştür. Lasswell'in 1948 ABD başkanlık seçimlerinde propaganda amaçlı ileri sürdüğü ve savunduğu bu modelinde, geri besleme olmakla birlikte şekilsel anlatımda görülmemektedir.

Şekil 3.2 Lasswell'in Öncü Modeli

Bu modelin kullanımı, her ne kadar basit görülse de model, daha sonra başka araştırmacılar tarafından geliştirilmiş ve Braddock, Lasswell'in bu modeline, iletinin hangi koşullar altında gönderildiğinin önemi, ve hangi amaçla gönderildiği konularında eklemelerde bulunmuş, Lasswell'in modelini Şekil 3.3'deki şekilsel anlatıma dönüştürmüştür.

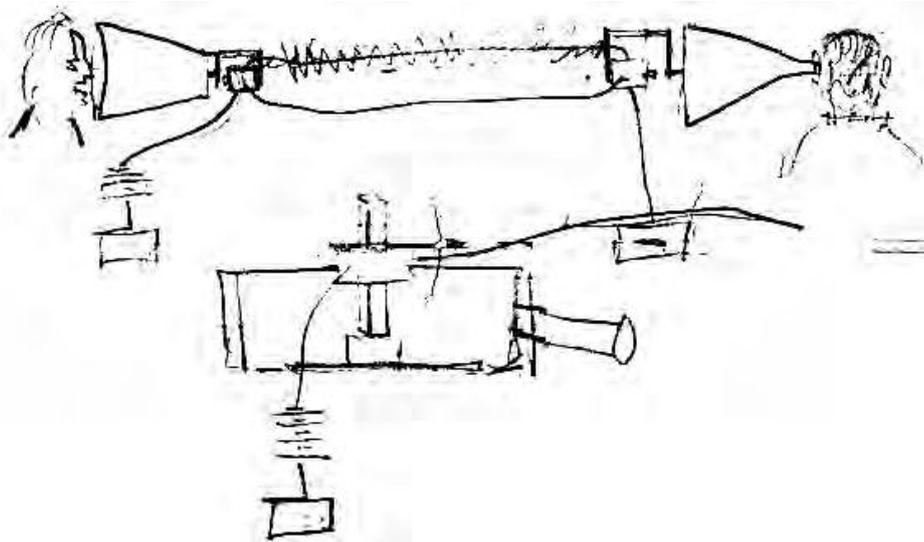

Şekil 3.3 Lasswell Modeli

Lasswell'in modelinde örneğin; sınıf öğrenme ve öğretim ortamlarında zaman zaman bu modelin işlevsel olduğu görülmektedir. Eğitimcinin bazı konu ve kavramları anlatımında ya da herhangi bir bilgiyi, öğrencilere söz, yazı kanalı ile öğretmek amacı ile anlattığı, hatta öğrencilerin bu aktarım karşısında soru sormadıkları durumları hatırlayınız. İşte bu durumlar Lasswell modeli ile açıklanabilecek durumlardır.

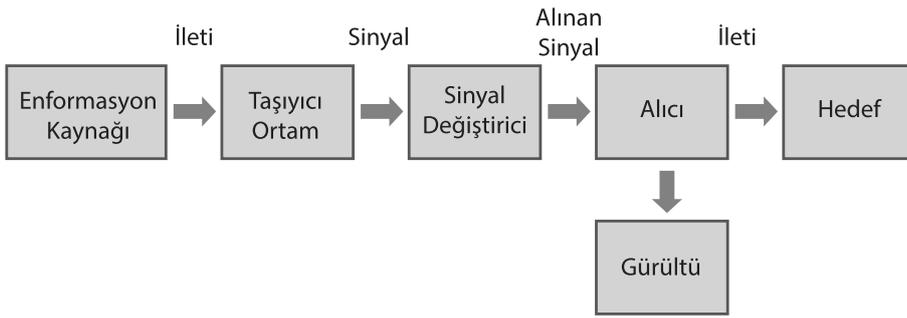
Shannon ve Weaver Modeli

Claude Shannon ve Warner Weaver, Bell telefon şirketi laboratuvarlarında görevli oldukları sırada bu iletişim modelini geliştirmişlerdir. 1949 yılında geliştirilen bu model, ileti gönderimi ile ortaya çıkan sorunlar üzerinde durmaktadır. Model ağırlıklı olarak "hangi kanal" en çok sinyal iletir, iletilen bu sinyallerin ne kadarı gürültü ögesi tarafından zarar görür, sorularını kapsar.

Resim 3.2 Shannon ve Weaver'in Öncü Modeli

Modelde ileti kavramı; iletilen mesajın içine gömülmüş herhangi bir girdi olarak tanımlanmaktadır. "Gürültü", iletinin düzenine karşı çıkıp onu herhangi bir biçimde bozan, istenmeyen belirteçlerdir. Örneğin telefon görüşmesinde, önce bir kişinin sesi kodlanarak bir elektrik gücü-sinyali biçimine gelir. Daha sonra bu güç bir kanal -telefon telleri- aracılığı ile bir alıcıya -telefon ahizesine- iletilir. Dinleyici için bu belirteç, yeniden duyulabilir bir ses biçimine -kodaçma- çevrilir. Ancak bu süreçte zaman zaman telefon teli yüzünden, ahize ya da hatlardaki sıkıntılar ya da başka iletilerin karışması yüzünden fiziksel bazı parazitler söz konusu olabilir ki; bunlar gürültülerdir.

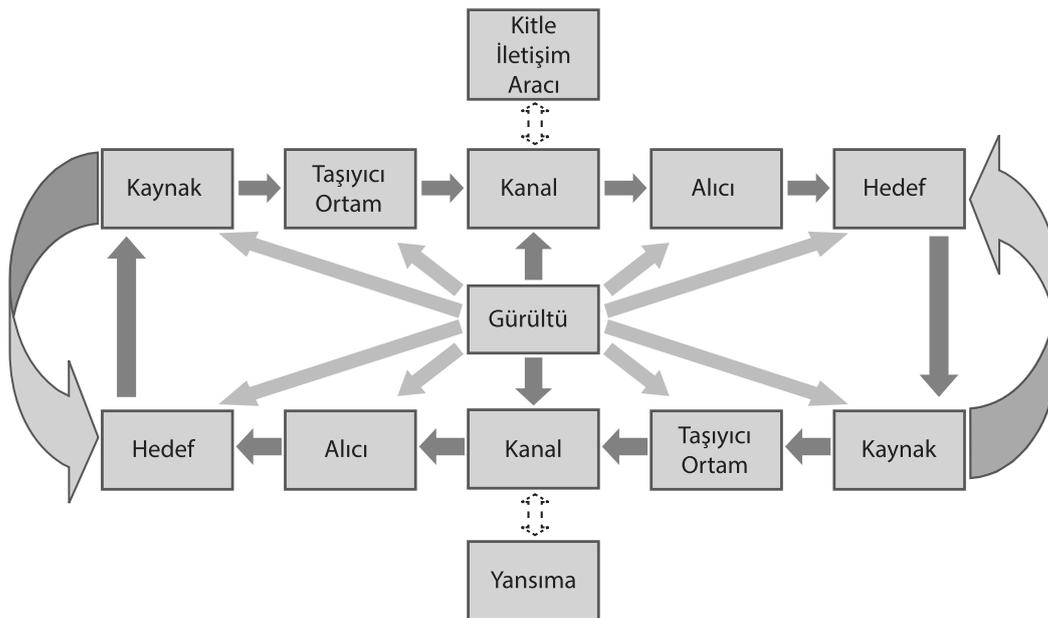
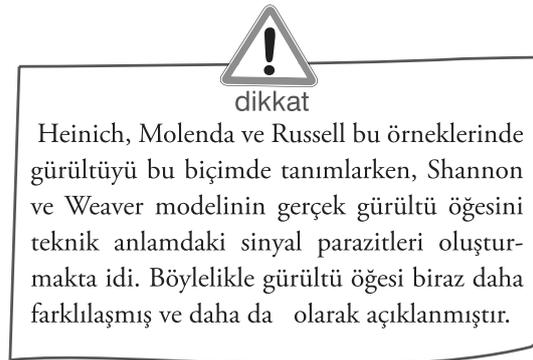
Şekil 3.4 Shannon ve Weaver Modeli

Gürültü unsuruna teknik ve fiziksel etkenler yanında DeFleur, gürültü ögesinin kaynak ya da hedeflenen alıcı tarafından da kaynaklanabileceğini ileri sürerek gürültüye, bir de duyuşsal anlam yüklemiştir. Bu tür gürültüye örnek olarak da, kaynağın hasta olması ve kendini iyi hissetmemesi, iletiyi tam vurgulayamaması, iletiyi iletirken kafasının başka şeylerle uğraşması ya da aynı şekilde alıcının iletiyi alırken kafasının başka noktalara odaklanmış olması, o iletiyi alacak ruh hali içerisinde olmaması, kendisi için çok daha farklı iletilere eğilimli olması gibi durumlar verilir.

Heinich, Molenda ve Russell, Shannon ve Weaver modeline verdikleri örnekte “kalbin yapısı” konulu bir çalışma tahtaya çizilmekte ve ses ile anlatılmaktadır. Salondakiler, göz ve kulakla aldıkları bu iletilerde bazen tahtanın parlaması, bazen de dışarıdan gelen gürültüler nedeniyle iletileri çok net alamamakta ve konuyu gerektiği gibi anlayamamaktadır.

Shannon ve Weaver’ın iletişim modelinde kaynak ve alıcı arasındaki iletişime ek olarak alıcıdan kaynağa doğru bir geri bildirim mevcuttur. Geri bildirim, kaynağı, alıcıya iletiyi gönderdikten sonra alıcının kaynağa geri gönderdiği iletidir. Ancak etkileşim, geri bildirimden farklıdır. Alıcı, kaynağın tasarladığı iletinin tamamını almadan duruma müdahale edebilme seçeneğine sahiptir. Böylece kaynak da etkileşim doğrultusunda asıl iletiyi değiştirmeye yönelmektedir. Bu durumda kaynak, alıcıya istediği etkiyi doğrudan yansıtamamakta, aksine alıcı kendi istekleri doğrultusunda kaynağı manipüle edebilmektedir.

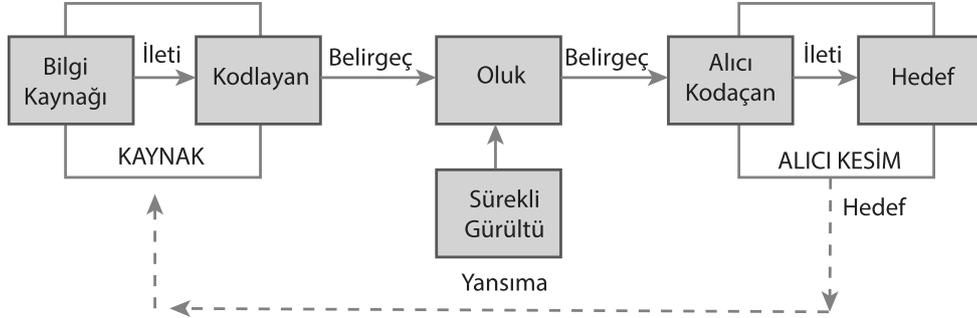
Heinich, Molenda ve Russell bu örneklerinde gürültüyü bu biçimde tanımlarken, Shannon ve Weaver modelinin gerçek gürültü ögesini teknik anlamdaki sinyal parazitleri oluşturmakta idi. Böylelikle gürültü ögesi biraz daha farklılaşmış ve daha da olarak açıklanmıştır.

Şekil 3.5 Shannon ve Weaver’a Katkı Getiren DeFleur’un Gürültü Ögesi

Berlo Modeli

David Berlo tarafından geliştirilen bu model, iletişim sürecinin kaynak, ileti, kanal ve alıcı olarak temel öğelere dayanmaktadır. Geri besleme ögesi bu modelde çok açık bir şekilde yer almamaktadır.

Şekil 3.6 Berlo Tarafından Geliştirilen Model

Kaynağın iletişim sürecindeki davranışlarını belirleyen; düşünme, konuşma, yazma, çizme görünümlere gibi iletişim becerileri bir dizi etmenle, ileti olarak kodlanmaktadır. Bu iletişim becerileri kaynağın içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevreye karşı olan tutum ve davranışlarından bağımsız değildir. Başka deyişle kaynağın iletişim konusundaki becerileri, tutumu ya da davranışı, bilgisi ve içerisinde bulunduğu toplumsal yapılanma, onun iletişim işlevini belirleyen başlıca etmenler olarak görülmektedir.

Berlo modeline göre iletişim öğelerinden biri durumundaki ileti, kaynak tarafından gönderilen uyarımlarla ilgilidir. Burada önemli kodlama ögesi, kullanılan Türkçe, Almanca ya da İngilizce gibi dildir. Alıcıya gönderilen ileti desenlenirken alıcının bildiği ya da kullandığı dil önem kazanmaktadır. Bununla birlikte el-kol hareketleri, mimikler gibi sözsüz öğeler ile müzik, resim ve sanat dallarının kullandığı semboller kullanılır. Yine bu modelde kanal ögesi olarak ön plana çıkan durum, beş duyu ya da iletinin üzerine yüklendiği araçtır. Burada iletinin yüklendiği duyu kanalları ve araçlar arttıkça iletişim sürecinin etkinliğinin artacağı ileri sürülmektedir.

Gönderilen iletilere hedef olan alıcı ögesi de tıpkı kaynaktaki olduğu gibi iletişim becerileri, içinde bulunduğu toplumsal yapı ve sosyo-kültürel ortam açılarından önemli görülmelidir. Bu örtüşmeyi bize fark ettirecek öge ise geri beslemedir. Ancak modelde geri besleme ögesinin çok açık ve net bulunmaması iletilerin ne kadarının algılandığını belirtmemektedir. Bu durum Berlo modelinin zayıf bir noktası olarak eleştirilmektedir. Bununla birlikte

model, iletişimin temel öğelerini açıkça belirttiği ve içerdiği için bazı alanlarda geçerliğe sahiptir.

Sonuç olarak Berlo modelinde etkileşim süreci, devingen değil, durağan bir yapıdadır. Bu noktada gözlemlenebileceği gibi, ileri sürülen yeni modeller, bir önceki modelin ömrünü tamamlaması sonucunda geliştirilmemektedir. Bir model tartışılıp, uygulamaya koşulduğu anda, yeni modeller, önceki modelin eksiklerinin farkında olarak eleştirilmesi ve önerilerin eklenmesi ile gelişmektedirler.

Bir model uygulamadaki ömrünü tamamlarken içinden bir yenisini doğurmaktadır. Modelleme tarihlerinin birbirine yakın olmasının bir nedeni de budur.

Yukarıda yer verilen modeller, temel doğrusal modellerdir. Şimdi doğrusal olmayan modellere örnekler verilecektir ki, bu modellerde iletişim sürecinde şimdiye kadar yer verilmeyen ya da belirgin olarak ön plana çıkarılmayan iletişim öğeleri ile bu öğelerin işlevselliği üzerinde durulacaktır.

Doğrusal Olmayan Modeller

İletişimde doğrusal olmayan modeller; Osgood ve Schramm, Dance, Gerbner, Newcomb ABS, Westley-MacLean ve Riley-Riley modelleridir.

Osgood ve Schramm Modeli

C. E. Osgood ve Wilbur Schramm tarafından 1954 yılında geliştirilen bu modelde kaynak ve alıcılar eşit sorumluluk ve işlev yüklenmektedir. Kaynaktan alıcıya gönderilen ileti alıcıya ulaştıktan sonra bir kodaçımı sürecine, oradan da yorumlanma süreci geçirdikten sonra yeniden kodlanarak kay-

nağa geri besleme olarak gönderilir. Kaynağa ulaşan alıcının bu iletisi, kaynak tarafından kodaçımı sürecine tabi olduktan sonra yorumlanır ve tekrar alıcıya gönderilir. Bu iletişim süreci süregider. Bu modelde yorumlama ve geri besleme ögesi belirgin olarak görülür ve önemli işleve sahiptir.

Yorumlama ve geri besleme ögesi, gerek kaynağın, gerekse de hedef alıcının sosyal, eğitim ve bilgi birikimlerine koşul olarak iletinin yeniden düzenlenmesini kaçınılmaz kılmakta ya da kısaltmaktadır. Bu durum, tek yönlü ve doğrusal iletişim süreci kavramının açıkça yıkıldığını göstermektedir. Model bu özelliği ile bireylerarası iletişim sürecini tanımlama ve çözümlemede oldukça işlevseldir.

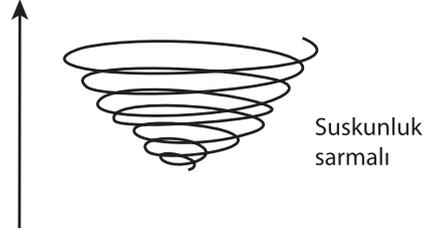
Bu modelin örneklerine günlük yaşam pratiğinde sıklıkla karşılaşmaktayız. Bu modelin işleyişi daha çok yüzyüze iletişim süreçlerinde belirgin olarak gözlemlenmekte ve konferans, seminer ya da panel gibi akademik ortamlardaki tartışmalar bu modele uygun olarak gerçekleştirilmekte ve iletilerin sağlıklı değişimi süreci yaşanmaktadır.

Dance'in Spiral (Helical) Modeli

Osgood ve Schramm modelinin gelişmiş bir sürümü olarak bilinen ve 1967 yılında gündeme getirilmiş bu model, doğrusal modeller ile doğrusal olmayan modellerin karşı karşıya getirildiği en net ve temel bir modeldir. Şimdiye kadar sözü edilen modeller açıklanmasında, iletişim sürecinin dondurularak açıklanmaya çalışılmışken, Dance, iletişim sürecinin devingen bir yapıya sahip olduğunun altını çizmektedir. İletişim süreci, diğer tüm toplumsal süreçlerde olduğu gibi devamlı değişen öğeleri, ilişkileri ve çevresel etmenleri içerir. Spiral model, bu sürecin zamanla nasıl değiştiğini, boyutların nasıl farklılaştığını tanımlar. Örneğin; karşılıklı bir konuşmada tarafların konu ve gerçek hakkında giderek bilgilenmesi ile konunun genişlemesi gibi.

Spiral; farklı durum, olgu ve bireyler karşısında farklı biçim alır. Birisi için spiral çok geniştir, çünkü konu ve olay hakkında ön birikimi ve bilgisi farklıdır. Bir diğeri için çok küçük ve dardır. Çünkü o konu ya da olay hakkında daha az ön birikim ve

bilgisi vardır. Sahip olunan bilginin, diğer bilgilerin yaratılması ya da elde edilmesini kolay kıldığını göstermede de yararlıdır. Ayrıca, iletişim sürecinde bireylerin karşılıklı olarak karşı tarafı bilgilendirdiği ya da bu bilgilenme ile daha ileri noktalara gidildiğini göstermesi açısından da model önemli ve işlevseldir.

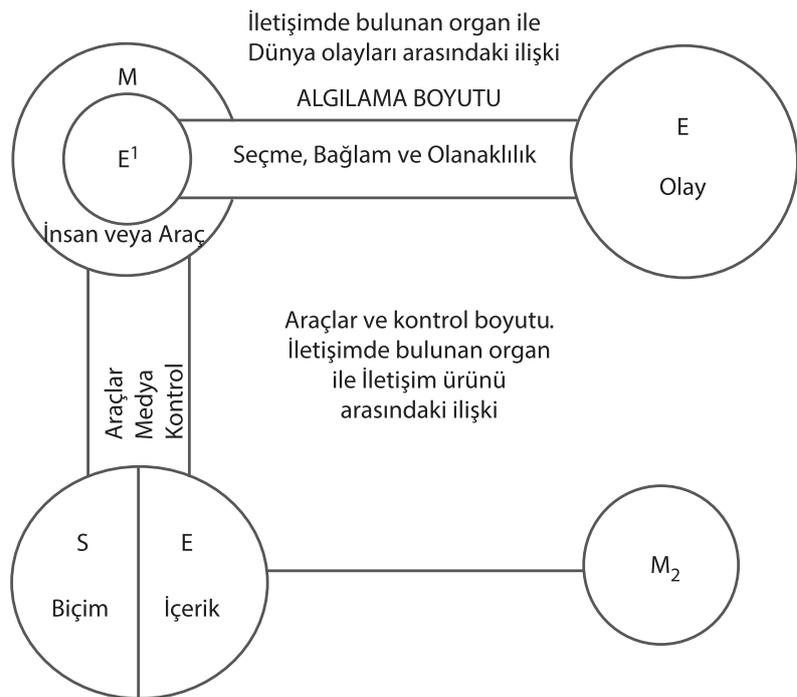

Şekil 3.7 Dance'ın, Spiral Modeli

Gerbner Modeli

Amerikalı iletişimci George Gerbner, 1956 yılında kendi iletişim modelini ileri sürmüştür. Modelin temeli iletiyi gerçeklik ile ilişkilendirmeye yöneliktir. İletinin ne hakkında olduğunu göstermeyi amaçlar ve bizim algı ve anlam ile ilgili sorular üzerinde durmamızı sağlar.

Bu modelde "algı" kavramı özgün bir yere sahiptir. Modelin yatay boyutu algısal boyut ile ilişkilidir. Modeldeki dikey boyut ise iletişim sürecinin bir ögesi olan araçların, iletişim aracı ve kanal ile ilişkili boyuttur.

Şekil 3.8 Gerbner Modeli

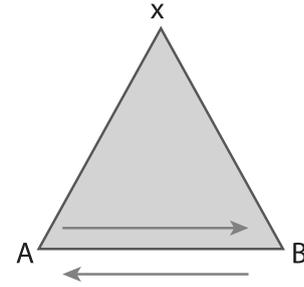
Modelde aslolan işleyiş, birisi (M) bir olayı (E), (E') olarak algılar, tepki gösterir. Algıladığı ve tepki gösterdiği bu durumu bazı araçlar yardımı ile belli bir biçim ve bağlamda, içeriğe bağlı kalmak üzere bazı sonuçlarla sunar (SE). Karmaşık gibi görülen bu anlatım aslında basit ve işlevseldir. Şekilde, ne algılandığı (E) ile gösterilmiştir. M, olayı algılayan ve E'de olayın algılanmış yeni biçimidir, yani gerçek olayın tam kendisi olmamakla birlikte, gerçeğe yakın bir sürümüdür (M bir birey olabileceği gibi bir makine de olabilir. Bu makinenin bir termostat olduğunu varsayarsak, algıladığı ısı düşüklüğü/yüksekliği bağlamında devreye girer). Burada E, M ve E' arasındaki ilişki bir algılamadır. Olayın ifadesini dinleyen, kaynağın ifadesi olan SE'den hareketle ne kadarını, nasıl algıladığı gerçeği M olarak bir başkasına (SE) olarak aktardığını varsayalım. Bu durumda gerçek ne kadar gerçektir ya da ne kadar gerçek olacaktır? Bu durumun sürüp gitmesi durumunda ne düşünüyorsunuz? Her iletiyi alanın geçmişteki deneyim ve birikiminin farklı olabileceğini hesaba kattığımızda, modelin ileti çözümlemelerinde ne kadar işlevsel olduğunu görebiliriz.

Örneğin dedeniz, pencereden uzaklara bakarak ufukta bir hava kararması, bulutlanma görür ve hava kararması ve bulutlanma bağlamında fırtına, kar yağışı ya da sağnak yağışın olduğu algılamasında bulunur. Ve bu fotoğrafı size aktararak, havanın felaket bozuk olduğu gerçeğini, ortalığın toz duman olacağını algılamamız bağlamında aktarır. Burada gerçeğe ne kadar yakınsınız? Kuşkusuz algılamasının doğru olduğu oranda gerçeğe yakındır. Bunun için dedenizin "felaket bir hava" deneyimi, fırtınalı bir hava deneyiminin olması gereklidir. Bu iletiyi alan sizin, kardeşinize bu durumu aktarmasını düşündüğümüzde, iletiyi dedenizin ve onun anlattığından sizin algıladığınız kadarını iletacaksınız.

Toplumsal düzlemde ise, E yi potansiyel haber, bilgi, ileti ya da gerçeklik, M'i de iletişim aracı ya da kaynak, SE'yi algılanan iletinin ifadesi, M₂'yi de alıcı, hedef olarak görelim. Modele böyle bakıldığında şu türden sorular sorma olanağı doğar. Medya tarafından verilen gerçeklik durumu muhabir tarafından algılanıp hazırlanan haber ile gerçeklik arasındaki bağlantı nasıldır? (E ve SE), (M) ve "alıcı kitle= M₂ tarafından anlaşılan medya iletisi (SE) nasıl bir şeydir?",

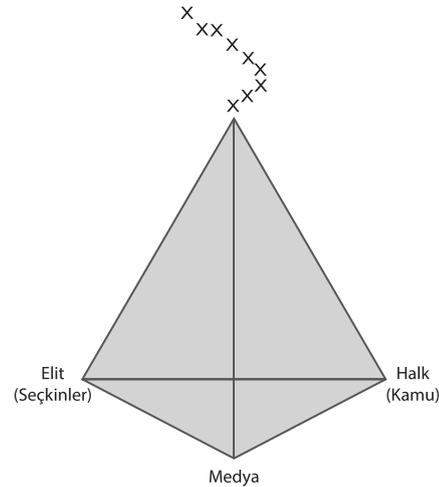
Newcomb ABX Modeli

1953 yılında Newcomb tarafından, Heiderin 1946'da geliştirdiği iki insanın ya da obje ile olan ilişkilerindeki uyum ya da uyumsuzluk çalışmaları üzerine formüle edilmiştir. Model temelinde, iki kişi arasındaki iletişim ilişkilerindeki dinamiği sunmaktadır. Daha geniş ölçekte ise bu dinamik iletişim ilişkisi sonucunda tutum değiştirme, düşünce oluşturma ve propagandist bir işlev sergilemektedir.

Şekil 3.9 Newcomb ABX Öncü Modeli

A ile B'nin iletişim ilişkilerinin çok iyi olduğunu ve A'nın X kişi, konu ya da objesine olan tutumunun ya da düşüncesinin pozitif, B'nin ise negatif olduğunu varsayalım. Model bize, A ile B'nin bilgi iletme, inandırma, deliller sunma, kandırma, yeni bilgilere düzenlemelere yer verme türünden iletişim ilişkisine dayanarak, B, A'nın X'e karşı olan pozitif tutumunu negatif ya da tersi olarak, A, B'nin X'e karşı negatif olan düşünce ya da tutumunu pozitif yapabilme gücüne sahip olduğunu anlatır. Bunu gerçekleştirebilmek için; A ve B bireyleri arasında bir çekim gücünün olması, X kişi, kavram ya da objesinin en az A ya da B için savunulabilmesi amacıyla önemli olması ve X'in A ve B için ortak bir ilgi alanı olması gerekmektedir.

Şekil 3.10 Newcomb ABX Modeli

Yeniden uyum olarak adlandırılan Newcomb ABX modelinde A=Elit, toplumu yönlendirici karar alanları, XXXXXX'ler ise gündemdeki konuları ve B=Kamuyu simgelemektedir. Elitin X konularından birine olan tutumunun pozitif, halkın aynı X konusuna tutumunun ise negatif olduğunu düşünelim. Model, Elitin medyayı kullanarak Halkın X konusuna olan negatif tutumunu pozitif yapabilme olasılığına karşılık, Halkın medyayı kullanarak, Elitin X konusuna olan pozitif tutum ya da düşüncesini negatif yapma olasılığının çok az olduğunu söyler. Çünkü Elitin medya üzerinde iktidar-medya çıkar ilişkisi doğrultusunda her zaman için bir kontrol gücü varken, Halkın medyayı kontrol gücü oldukça zayıftır. Bu nedendir ki, her iki kesimin ihtilal ya da devrim niteliğindeki eylemlerinde ele ilk geçirilen örgüt, medya örgütleri olmaktadır.

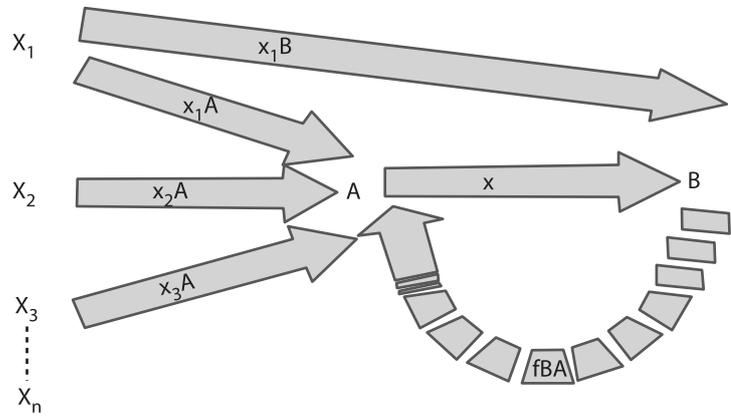
Westley ve MacLean Modeli

1957 tarihine dayanan bu model, varolan araştırma modellerini düzenlemek ve kitle iletişim araştırmaları için yararlı olabilecek sistematik bir işleyiş biçimi bulmak üzere geliştirilmiştir. Modelin kökenleri; sosyal psikoloji, Newcomb ABX modelindeki denge ve yeniden uyum düşüncesine uzanır. Westley ve MacLean, iki kişinin dış objelere karşı olan yeniden uyumlarındaki sistematik ve birbirleri ile ilişkili özelliğini de dikkate alarak, kitle iletişiminin son derece karmaşık konumlarını yansıtan bir model oluşturmaya çalışmışlardır.

Westley ve MacLean düşüncelerini, Newcomb'un modeline uyarlarlarken temelde iki aşama önerirler. Bu iki aşama kitle iletişimi ve bireyler arası iletişimdeki temel farklılığı dikkate almaktadırlar. Burada bu farkların kitle iletişiminde geri beslemenin en aza indirildiği ya da gecikmeli olması ve bireyler arası iletişim sürecinde iletiye hedef olan alıcının çevresindeki birçok objeden hangisini seçeceğine yönlendirilmesidir.

Bu modelde A çevresindeki X'den X4 gibi ya da Xsonsuza kadar gitmekte olan konu ya da objelerden örneğin, X1'i seçmiş ve alıcı konumundaki B'ye iletmektedir ve onu X1 konusunda bilgilendirmek, etkilemek ya da yönlendirmek istemektedir. Seçtiği bu X1 ile B'ye, diğer X konuları arasından seçme şansı sunmamakta, onu bu seçimi ile

yönlendirmektedir. Oysa alıcı konumundaki B'nin genel olarak şu ya da bu ölçüde X1 konusuna ilişkin bir düşüncesi de bulunabilir. Burada B'nin A'ya gönderdiği geri besleme (fBA), sadece A'nın X'ler arasından seçip, düzenleyip desenleyerek gönderdiği iletiye verilen bir yansıma olmayıp, B'nin daha öncesine X1'e ilişkin varolan düşüncesi ve A'nın B'ye gönderdiği ileti ile birleştirilerek verilen bir geri besleme durumundadır. Oysa normal iletişim sürecinde bu geri beslemenin A'nın B'ye gönderdiği iletiye karşılık olan gerime besleme olması gerekirdi, ama bu modelde geri besleme böyle olmayıp, B'nin daha önce X1 konusuna ilişkin düşüncesi ile birleştirilip A'ya gönderilen geri besleme konumundadır.

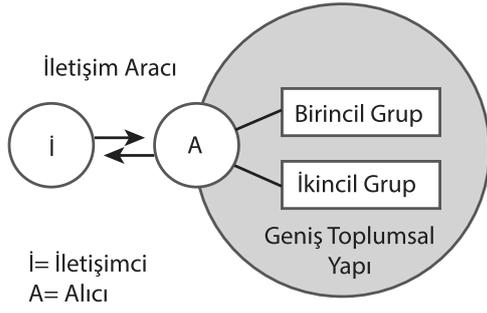

Şekil 3.11 Westley ve MacLean Modeli

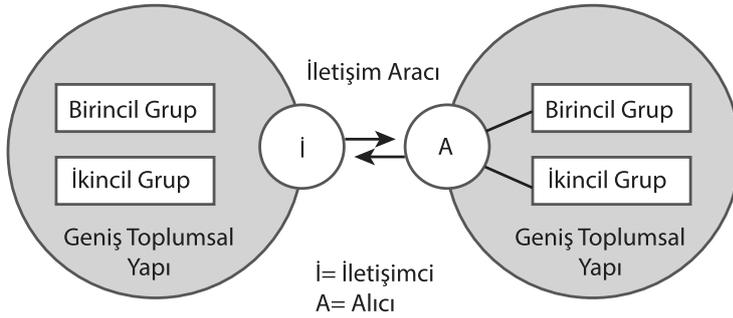
Bu modelde, bir kaynağın bize ilettiği bilgi karşısında alıcı olarak bizler sadece bize gönderilen iletiye ilişkin geri beslemede bulunmuyoruz, bize gönderilen ileti ile bizim o iletiye ilişkin önceden sahip olduğumuz deneyim ve birikimlerimizi de bize gönderilen iletiyle harmanlayıp geri beslemede bulunuyoruz. Kaynak aldığı geri besleme doğrultusunda iletisini yeniden düzenliyor ve bize tekrar gönderiyor. Alıcı olarak biz, elde ettiğimiz bu bilgiyi bir başkasına aktarken, bu kez ilettiğimiz ileti sadece kaynaktan aldığımız ileti olmayıp, birikimlerimiz ve deneyimlerimizin de katıldığı yeni bir ileti haline dönüşmektedir.

Riley-Riley Modeli

Öncül iletişim modelleri, iletişimin toplumsal bir boşlukta yer alıp, çevresel etmenlerden etkilenmediği gibi bir izlenim yarattılar. Ancak iletişim tartışmalarının ivme kazanmaya başlaması ile bir-

Şekil 3.12 Riley-Riley Öncü Modeli

Şekil 3.13 Riley-Riley Modeli

likte, iletişimde bulunan bireyin toplumsal yapının bir parçası olduğu görüşü ağırlık kazanmaya başladı. John W. Riley ve Mathilde W. Riley iletişim sürecinin açıklanmasında sosyolojik ağırlıklı açıklamalarda bulundular. İletim gönderen kaynak ya da iletiye maruz kalan alıcıların toplumdan izole olmuş yaratıklar olmadığını ve bu bireylerin birinci dereceden kan bağı olan yakınları ile geleneksel, kalıtsal ve toplumsal bir bağ olduğunu belirterek birincil gruplar olduğunu vurguladılar.

Öte yandan yine bu bireylerin kan bağı ilerisinde, içerisinde buldukları toplumda sürekli ilişki ve etkileşimde buldukları, arkadaş çevresi, okul çevresi, iş çevresi, partiler, sendikalar gibi ikincil grup olarak adlandırılan toplumsal örgütlerin bulunduğu gerçeğini dile getirdiler.

Bu anlamda, gönderilen ya da alınan iletilerin desenlenmesi ve işlevsel olması açısından bu birincil ve ikincil grup kavramının dikkate alınmasının önemi bu modelin odak noktası haline geldi.

Öğrenme Çıktısı

2 Temel iletişim modellerini açıklayabilme

Araştır 2

İletişimde temel modeller ne tür stratejilerin belirleneceği ile yakından ilgilidir?

İlişkilendir

İletişimdeki ilk modellerden biri olan Lasswell modeli, günlük yaşamımızla ilgili basit bir uygulama yapınız.

Anlat/Paylaş

Dance'in spiral modeline göre suskunluk sarmalını nasıl ifade edebiliriz?

İLETİŞİM SÜRECİNDE MODEL NE İŞE YARAR?

Kimi zaman çözümlenmeye çalıştığımız iletişim sürecinde birden çok modelin işlevsel olduğunu görebilmekteyiz. İletişim modellerinin bir yararı; mesleğinin odağında iletişim hatta etkili iletişim konusu bulunanların amaçlarına ulaşmada onlara yardımcı olur, çözümlenme ve açılımlarda bulunmasını kolaylaştırır. Daha da ötesi iletişim süreçlerini anlama, anlatma, çözümlenme ve en önemlisi iletilerini desenlemelerinde eleştirel düşünme alışkanlığı yaratır.

Bununla birlikte farklı toplum ve gruplar içerisinde oluşan farklı iletişim süreçleri için yeni ve hatta özgün modelleri oluşturmak da söz konusudur. Ancak, modellerin kullanımı ya da iletim süreçlerini anlamada yararlandığımız ya da oluşturduğumuz model çalışmalarında aşırı basitleştirmeye, yanlışa düşme-

memiz gerekmektedir. Çünkü aşırı basitleştirme; süreç içerisinde bazı önemli işleve sahip öğeleri atlamamıza ya da göremememize neden olur.

dikkat

Bu bölümde belli başlı iletişim modellerine yer verilmiştir. Sözkonusu edilen modellerin her biri, iletişim sürecine değişik bakış açısı getirmektedir. Hiçbir model ya da yaklaşım iletişim sürecini tümüyle çözmeye yetkin değildir.

1950’li yıllardaki modellerde de görüleceği üzere, gelişmekte olan toplumsal olayları iletişim süreçleri açısından anlayabilmek, açıklayabilmek, çözümlenmek ve hatta derin okuyabilmek; kısıtlı modelleme çalışmaları nedeni ile çok kolay olmamıştır.

Ancak ilerleyen yıllarda modelleme çalışmalarının çeşitlenmesi, iletişim süreci öğelerinin hemen neredeyse tümünün sorgulandığı gelişmiş iletişim modelleri sayesinde gerek iletişim bilimcilerin gerekse iletişim sürecini mesleksel alanlarında sıklık ve yoğunlukla kullanan bireylerin çalışmalarında modelleri kullanımları artmıştır.

Temelde modeller, bizim olayların karmaşık yapılarını açıklığa kavuşturmamıza, bir iletişim süreci öğelerinin birbirleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yararlar.

Bir modelin amacı, gerçek bir olgunun karmaşıklığını görmezlikten gelmek ya da bir iletişim öğesini örneğin “kaynak” diye adlandırdığımızda o öğenin aynı zamanda “alıcı” rolüne de girdiğini ve sürekli biçimde değişik roller aldığını anımsamamız gerekir.

Öğrenme Çıktısı

3 İletişim sürecinde modelin ne işe yaradığını açıklayabilme

Araştır 3

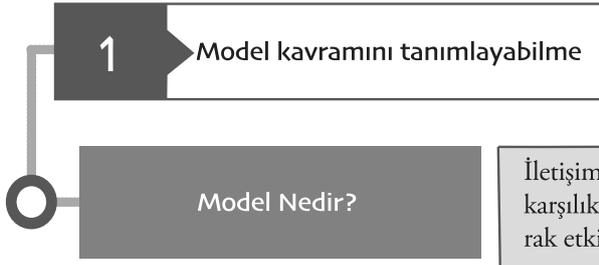
1950’li yıllardan sonraki yıllarda iletişim modellerinde nasıl bir farklılık olmuştur?

İlişkilendir

İletişim sürecini modellemede amaç ne olabilir?

Anlat/Paylaş

Farklı toplum/gruplar arasında gerçekleşen iletişim sürecini modelleyerek arkadaşlarınıza aktarmayı deneyin.

İletişimin, tanımlarını bir ortak paydada toparlar isek bilginin karşılıklı değişimi olduğunu ve bu bilginin içeriğine bağımlı olarak etkili araçlarla anlaşma sağlaması olduğunu söyleyebiliriz.

Bu bir anlamda, herhangi bir konu hakkındaki bilgiyi çok iyi bilmek başka, bu bilgiyi aktarabilme, iletebilme, satabilme ve iletişimi etkin biçimde kullanabilme anlamına gelmekle birlikte, etkin biçimde kullanabilme için farklı yolları denemeli ya da en iyi aktarma yolunu, araçlarını seçmek gerekliliğini gündeme getirmektedir. Modeller ve “kuramlar birbirlerine oldukça yakın, ilişkili ancak ayrı kavramlardır. Bu bölümde buraya kadar yer verilen bilgiler ışığında, model kavram, işlevi ve yararları tartışmasına yer verilmesinin temel nedeni yaşanan iletişim süreçlerinin açıklanması, derin anlamlandırılması, iletinin yapılandırılması sürecinde iletişim süreci öğelerinin yerli yerine oturtulmasını sağlayarak, iletinin alıcıya en etkin biçimde ulaşmasını açıklamaktır.

Hepimiz günlük yaşamımızda çeşitli modeller kullanırız. Erkek çocukları oyuncak otomobille, kız çocuklar bebeklerle oynarlar. Uçak mühendisi yeni bir kanat modeli oluşturur. Kent planlama uzman bir kent modeli geliştirir. Muhasebeci para akış için bir model kurar. İşadama/yönetici örgüt içi otorite dağılımı için bir model çizer. Fizikçi olayların matematiksel modellerini yaratır. Psikanalist, düş dünyamızı kendince yorumlayıcı, açıklayıcı modeller kurabilir.

Doğa bilimlerinde genellikle somut bir olgunun yine somut bir modeli oluşturulabilir bu anlamında geliştirilen model/ler olgunun asıl cisiminden daha büyük ya da daha küçük olabildiği gibi, yerini tuttuğu gerçek olgu ile aynı büyüklükte ve yapıda da olabilir. Bir toplum bilimi olan iletişim biliminde ise konu ve olgular elle tutulur, gözle görülür nesnelere değildir.